

Sissi Archaeological Project

NEWSLETTER

Ιανουάριος 2023

Αρ. 5

Επισκεφτείτε τις ιστοσελίδες μας:

www.sarpedon.be

 Sissi Excavations

Jan Driessen

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η Ανασκαφή	2
Η Μελέτη	2
Κοινωνική δραστηριοποίηση	3
Δημοσιεύσεις	3
Στερέωση και συντήρηση	3
Ευχαριστίες	4
Δωρεές	4

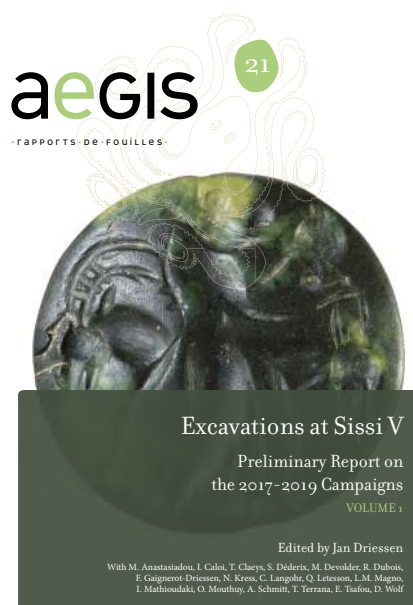

© N.Kress

ΕΝΑ ΤΡΙΤΟ ΠΕΝΤΑΕΤΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Με την έναρξη του τρίτου πενταετούς μας προγράμματος (2022-2026) στην αρχαιολογική θέση Κεφάλι Αγίου Αντωνίου, στο Σίσι, επιλέξαμε ένα νέο λογότυπο. Ενώ το προηγούμενο λογότυπό μας απέδιδε φόρο τιμής στους εμπειρογνώμονες της κεραμικής μας, δείχνοντας ένα από τα λίγα, κομψά καμαραϊκά όστρακα που έχει δώσει ο χώρος, το νέο λογότυπο, σχεδιασμένο από τη Μαρία Αναστασιάδου με τη βοήθεια του Nicolas Kress, αποδίδει φόρο τιμής στους ειδικούς των σφραγίδων. Απεικονίζει έναν λεπτεπίλεπτο, νεοανακτορικό σφραγιδολίθο, ο οποίος εντοπίστηκε στο κεντρικό μας κτίριο CD, κατά τη διάρκεια μιας προηγούμενης ανασκαφικής περιόδου. Ωστόσο, ένας άλλος κομψός σφραγιδολίθος, από *lapis lacedaemonius*, επίσης από την περιοχή, δημοσιεύθηκε πρόσφατα από την Diana Wolf στο έγκριτο αμερικανικό περιοδικό *Hesperia*. Επιλέχθηκε επίσης ως εξώφυλλο για τους δύο τόμους της προκαταρκτικής έκθεσης των ανασκαφικών περιόδων 2017-2019, η οποία δημοσιεύθηκε νωρίτερα φέτος ως Sissi V. Ενημερώστε μας εάν επιθυμείτε να το αποκτήσετε! Τα καλά νέα είναι ότι μας δόθηκε ακόμη μια πενταετής άδεια από το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού. Τα κακά νέα είναι, ότι ορισμένοι από τους προηγούμενους φορείς χρηματοδότησής μας, συμπεριλαμβανομένου του Ινστιτούτου Αιγαιακής Προϊστορίας (INSTAP) και της *Communauté française*, που αμφότεροι παρείχαν οικονομική στήριξη στο έργο από το ξεκίνημά του, σταμάτησαν να χρηματοδοτούν αρχαιολογικά προγράμματα. Δεδομένου ότι οι προαναφερθέντες ήταν υπεύθυνοι για το μισό του ετήσιου προϋπολογισμού μας, αναζητούμε απεγνωσμένα επιπλέον χορηγούς – σχετικές πληροφορίες μπορούν να βρεθούν στο τέλος αυτού του ενημερωτικού δελτίου.

Το σχέδιό μας για τα επόμενα πέντε χρόνια είναι να επενδύσουμε σημαντικά στη μελέτη του ανασκαφικού υλικού, με σκοπό την τελική δημοσίευση, και στην διαμόρφωση της θέσης, ώστε να είναι τελικά ο χώρος προσβάσιμος για το ευρύτερο κοινό. Παράλληλα, υπάρχουν εμφανώς ορισμένα εκκρεμή αρχαιολογικά προβλήματα, τα οποία θα θέλαμε να επιλύσουμε. Το ένα είναι ο προσδιορισμός της φύσης και έκτασης του Προανακτορικού ή Πρωτόχαλκου (περ. 2600 π.Χ.) οικισμού, που βρίσκεται ακριβώς δυτικά του Κτηρίου με Κεντρική Αυλή, αλλά σε υψηλότερο επίπεδο. Το άλλο είναι η προσπάθεια χρονολόγησης των διαφόρων φάσεων στο Κτήριο με Κεντρική Αυλή.

Σύμφωνα με τα παρόντα δεδομένα, η πρώτη μόνιμη εγκατάσταση στον λόφο του Σισίου ανάγεται στον 27^ο αι. π.Χ., μια περίοδο που ονομάζουμε Πρωτομινωική ΙΙΑ. Την εποχή εκείνη, ένας μικρός οικισμός, αποτελούμενος από τουλάχιστον τρία σπίτια με μισή ντουζίνα δωμάτια το καθένα, βρισκόταν στην κορυφή του πλατώματος, σε μη ορατό, όμως, από τη θάλασσα σημείο. Ήδη κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του 2018, η ομάδα του Quentin Letesson είχε συναντήσει τα πρώτα λείψανα, τα οποία διερευνήθηκαν περαιτέρω το 2019 και τώρα, το 2022. Προς μεγάλη μας έκπληξη, η μεταγενέστερη παρείσφρηση, που διαπιστώθηκε, είναι μικρή και παρά τη γειτνίαση των θεμελίων του σπιτιού με τη σύγχρονη επιφάνεια, μπόρεσαν να ανακτηθούν άψογα σχέδια και συγκείμενα δωματίων. Η ανασκαφή ξεκίνησε με την απομάκρυνση του επιφανειακού στρώματος από τα δυτικότερα τμήματα της περιοχής και αποκάλυψε έναν αριθμό τοίχων, των οποίων η παράταξη συμφωνεί σε ικανοποιητικό βαθμό με τις γραμμές των τοίχων, που εντοπίστηκαν κατά τη γεωφυσική έρευνα του 2016. Ωστόσο, το δυτικό τμήμα καταλαμβάνεται από μια βραχώδη περιοχή, η οποία πιθανότατα αποτελούσε εξωτερικό τμήμα του ΠΜ ΙΙΑ οικισμού. Παρουσίαζε μια σειρά τομών στο βράχο, ενδεχομένως για την τοποθέτηση πασσάλων, οι οποίοι ίσως χρησίμευαν για τη στερέωση ενός φράχτη μαντριού ζώων ή μιας καλύβας από φθαρτά υλικά. Σε κοντινή απόσταση υπάρχουν αρκετές σταθερές εγκαταστάσεις, η λειτουργία των οποίων μένει να προσδιοριστεί. Βρέθηκαν αρκετές αποθέσεις κεραμικής και ανακτήθηκε αρκετός οψιανός και πυρήνες κεράτων αιγών. Τη φετινή ομάδα διηύθηνε και πάλι ο Q. Letesson, με βοηθούς την O. Mouthuy και τους φοιτητές του UCLouvain D. Vendramin, N. Dauby, N. Cools και E. Ramlot, τον τοπογράφο/πλόδο του drone

μας Nicolas Kress («Leo») καθώς και τους φοιτητές της Θεσσαλονίκης Σ. Λαπίδη και Ι. Sandei (Π. της Βενετίας). Τόσο η L. Magno, όσο και η Χ. Τσωράκη, συμμετείχαν επίσης για λίγο στην ανασκαφή, καθώς και οι ντόπιοι εργάτες μας Γ. Τζαννάκης, Μ. Βλάσσης, Α. Woytyla, Δ. Κυβερνιτάκης και οι περιστασιακοί εθελοντές Μ. Ζερβάκης, Κ. Αυγουστάκης, Μ. Τζαννάκης και Κ. Σφακανιάκης. Η Κ. Κολοκάκη εκπροσώπησε την εφορία. Όλο το υλικό που περισυνελέγη έλαβε άμεση φροντίδα και καταγράφηκε στην αποθήκη μας από τις Δ. Μαχαίρα και Β. Μπάρκα, ενώ η Ι. Caloi προχώρησε στην προκαταρκτική ανάλυση των κεραμικών συνόλων. Η Ν. Καρτάλου, που ανέλαβε ως αρχιτέκτονα της θέσης από την Ε. Ζωγράφου, συνέχισε το έργο της λεπτομερούς, πέτρα προς πέτρα, σχεδίασης Η Ν. Καρτάλου, που ανέλαβε ως αρχιτέκτονα της θέσης από την Ε. Ζωγράφου, συνέχισε το έργο της λεπτομερούς, πέτρα προς πέτρα, σχεδίασης

του χώρου.

ΜΕΛΕΤΗ 2022

Η αποθήκη μας ήταν ιδιαίτερος πολυσύχναστη κατά τη διάρκεια της περιόδου μελέτης του 2022, με παρόντες, εκτός από την ομάδα του Αναβλόχου, περισσότερους από 30 μελετητές και φοιτητές. Είχαμε την τύχη να βασιστούμε στο απίστευτο οργανωτικό ταλέντο της Δήμητρας Μαχαίρα, η οποία μαζί με την ικανότατη συντηρήτριά μας, Πέπη Σαριδάκη, και επιπλέον κατά τη διάρκεια του Αυγούστου και τη Βάσω Μπάρκα, κατάφεραν να βρουν και το παραμικρό όστρακο ή οστό εντός των 400 τ.μ. της αποθήκης μας και ανάμεσα στα 15.312

αντικείμενα και τα 50.081 δείγματα (κεραμική, άνθρακας, όστρακα, οστά, δείγματα επίπλευσης, ασβεστοκονιάματα, πλίνθοι κ.λπ.). Παρά την σχετική καθυστέρηση στην ανάλυση των περιβαλλοντικών καταλοίπων, ήμασταν ευτυχείς που, υπό τη γενική διεύθυνση της Δρ. Βαλασίας Ισαακίδου, καταβλήθηκε σημαντική προσπάθεια για την επεξεργασία των υπολειμμάτων της επίπλευσης των δειγμάτων χώματος, που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Αυτή αποτέλεσε έργο της Νάσιας Μακαρούνα, της Θεώνης Μπάνιου και της Δάφνης Ανδρουλάκη, ενώ η Ρένα Βεροπουλίδου συνέχισε τη μελέτη των οστράκων. Επιπλέον, η Χριστίνα Τσωράκη μελέτησε τα λίθινα εργαλεία και λίθινα αγγεία, ο Tristan Carter τον οψιανό, η Agata Ulanowska τα υφαντουργικά εργαλεία, η Μαρία Αναστασιάδου τις σφραγίδες, ο Borja Legarra Herrero και ο Carlos Martínón-Torres το χρυσό περιδέραιο. Οι ανθρωπολόγοι μας Aurore Schmitt, Anais Delliste και Chloé Girardi συνέχισαν τη μελέτη των ανθρωπίνων καταλοίπων από τα διάφορα ταφικά κτήρια. Ωστόσο, όπως και προηγουμένως, μεγάλη προσοχή δόθηκε στο υλικό που αποτελεί το 90% του συνόλου, που ανακτήθηκε από τον χώρο: την κεραμική. Ως εκ τούτου, η Ilaria Caloi (με τη βοήθεια του Davide Aquini και του Alessandro Sanavia, σχεδιαστή) μελέτησε την προανακτορική και παλαιοανακτορική κεραμική από το νεκροταφείο, ενώ η Roxane Dubois συνέχισε την ανάλυση των συμφραζομένων της Μέσης Εποχής του Χαλκού από τον οικισμό, στο πλαίσιο της διδακτορικής της διατριβής, που χρηματοδοτείται από το FNRS. Η Ηρώ Μαθιουδάκη επέστρεψε, επίσης, για να ολοκληρώσει τις εργασίες της στα νεοανακτορικά συμφραζόμενα του κτιρίου BC, στη Ζώνη 2. Η Charlotte Langohr, με τη βοήθεια της Τζένης Τσάφου και της Birgit Konnemann, σχεδιάστριας, συνέχισε την ανάλυση της κεραμικής από το Κτίριο CD, το σημαντικό Υστερομινωικό ΙΙΒ συγκρότημα (13^{ος} αι. π.Χ.) στην κορυφή του λόφου και κατάφερε να επιτύχει καλύτερη διάκριση μεταξύ των δύο κύριων φάσεων κατοίκησης του συγκροτήματος.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

• Στο UCLouvain, διοργανώθηκαν δύο Ημέρες Aegis - η 5^η και 6^η ως τώρα - στις 20 Απριλίου 2021 (εξ αποστάσεως) και στις 18 Μαΐου 2022 (υβριδικά) αντίστοιχα. Μεταξύ των παρουσιάσεων ήταν μια διάλεξη της L. Magno για τη μικρομορφολογία που διεξήχθη στο Σίσι, της Ι. Caloi για τη ΠΜ ΙΙΑ φάση και της Β. Ισαακίδου για τα ζωοαρχαιολογικά αποτελέσματα. Ο J. Driessen έδωσε διαλέξεις για το Σίσι στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας (30/10/2019), στο συνέδριο της ΑΕΚ στο Ρέθυμνο (24/11/2019), στο Κυκλαδικό Μουσείο (9/12/2019), για το NKV στη Leuven (10/9/2019) και στο Πανεπιστήμιο του Goteborg (30/1/2019), πριν ο COVID19 διακόψει όλες τις επιστημονικές δραστηριότητες με φυσική παρουσία. Στο 102^ο συνέδριο του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Αμερικής διοργανώθηκε μια πλήρης συνεδρία για το Σίσι - Between the Mountains and the Sea - με διαλέξεις από τους J. Driessen, I. Caloi, A. Schmitt, M. Devolder, T. Sager, C. Girardi, L. Magno, M.N. Pareja & T. Claeys. Έκτοτε, στο Gent δόθηκε διάλεξη για το Nederlands Klassiek Verbond (16/2/2022) και η R. Dubois παρουσίασε την Παλαιοανακτορική φάση του Σισίου στο σεμινάριο για τη Μέση Εποχή του Χαλκού στην Παχύαμμο στις 11-13 Ιουνίου 2022. Κατά τη διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του Βασιλιά και της Βασίλισσας του Βελγίου στην Ελλάδα, τον Μάιο του 2022, διοργανώθηκε μια συνάντηση κατά την οποία τέθηκαν στο επίκεντρο τα διάφορα βελγικά αρχαιολογικά έργα στην Ελλάδα. Ο J. Driessen συζήτησε με τους βασιλείς για τα επιτεύγματα και τις

ανάγκες της ανασκαφής στο Σίσι, ενώ έγιναν και σύντομες παρουσιάσεις των αναλύσεων DNA, υπολειμμάτων και ισοτόπων, που πραγματοποίησαν τα μέλη του προγράμματος, υπό τον γενικό τίτλο «Εμείς, οι άνθρωποι του Σισίου». Στο πλαίσιο της περίπτωσης αυτής, παρουσιάστηκε επίσης για πρώτη φορά η αναπαράσταση της «κυρίας του Σισίου» από την Céline Piret. Η Céline δημιούργησε το σχέδιο αυτό σε στενή συνεργασία με τους αρχαιολόγους και τους ανθρωπολόγους του προγράμματος. Τον Οκτώβριο του 2022, το 13^ο Κρητολογικό Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στον Άγιο Νικόλαο και το Σίσι είχε εμφανώς σημαντική εκπροσώπηση, με διαλέξεις από διάφορα μέλη της ομάδας, όπως τους C. Langohr, D. Wolf, R. Dubois, T. Τσάφου, Β. Ισαακίδου, S. Déderix, A. Schmitt, I. Caloi, T. Terrana, Η. Μαθιουδάκη, Μ. Devolder, Μ. Αναστασιάδου και J. Driessen, ο οποίος έδωσε, επίσης, μία από τις πέντε κεντρικές ομιλίες του συνεδρίου, με συχνές αναφορές στο Σίσι.

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΩΣΗ

Η στερέωση των τοίχων, που αποκαλύφθηκαν από την ανασκαφή, παραμένει μόνιμο μέλημα του έργου και όποιος έχει ζήσει χειμώνα στην Κρήτη γνωρίζει, ότι η βροχή μπορεί να πέσει άφθονη. Επιπλέον, η εγγύτητα του χώρου μας στη θάλασσα, τον καθιστά εκτεθειμένο σε σταγονίδια αλμυρού νερού. Οι λόγοι αυτοί είναι αρκετοί για να επενδύσουμε σημαντικά στη συντήρηση και την στερέωση του χώρου. Η συντήρηση είναι συνήθως δουλειά του Μανώλη Τζαννάκη και του Μιχάλη Βλάσση, ενώ είχαμε την τύχη να υπολογίζουμε στην ομάδα του Καβουσίου, όπως είναι γνωστή, αφού ο επικεφαλής τους, ο Μανώλης Κασσωτάκης, κατάγεται από το χωριό αυτό και κέρδισε τη φήμη του στις εργασίες του Αζοριά, την αρχαϊκή θέση που ανασκάπτει ο D.C. Haggis για την ASCSA. Ο Κασσωτάκης, με τη βοήθεια του Στέλιου Πιθαρούλη, του Μανώλη Πούλη και του Αλέκου Δαβουτάκη, εργάστηκε επί πέντε εβδομάδες για την στερέωση της νότιας και νοτιοδυτικής πλευράς του Κτηρίου με Κεντρική Αυλή. Το αποτέλεσμα είναι αρκετά εντυπωσιακό και, επιπλέον, αποκάλυψε μια σειρά από απροσδόκητες αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες. Η Ελένη Αδάμ - κάποτε φοιτήτρια που συμμετείχε στις ανασκαφές του Σισίου και τώρα φοιτήτρια στη Σχολή Συντήρησης Αττικής, όπου διδάσκει η Δρ Σ. Χλουβεράκη - εξασφάλισε τη συνέχεια των εργασιών. Η Δρ. Χλουβεράκη και ο Τ. Μαρίνης, επιπλέον, ασχολήθηκαν με την ανάλυση της θέσης για την κατάρτιση του γενικού σχεδίου συντήρησης.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

► Μετά το τελευταίο μας ενημερωτικό δελτίο, δημοσιεύτηκε το Sissi V. Το πόνημα, αρκετά μνημειώδους μεγέθους, περιλαμβάνει δύο τόμους, περισσότερες από 700 σελίδες, εκατοντάδες έγχρωμες εικόνες με αναφορές για τις ανασκαφές μεταξύ 2017 και 2019 αλλά και λεπτομερή αναφορά για την έρευνα που διεξήχθη στην ενδοχώρα της θέσης. Κάποια από τα μέλη της ομάδας μας στο Σίσι έτυχαν επίσης αρκετής προσοχής λόγω των δημοσιεύσεών τους. Έτσι, η Τζένη Τσάφου (σε συνεργασία με τον Juanjo García-Granero, στο Journal of Archaeological and Anthropological Sciences) δημοσίευσε τα αποτελέσματα της ανάλυσης αμύλου από διαφορετικούς τύπους μαγειρικών αγγείων από το Νεοανακτορικό και Μετανακτορικό Σίσι, η οποία εντόπισε για πρώτη φορά τη χρήση κύμινου στις συνταγές των Μινωιτών - ένα καρύκευμα που δεν τεκμηριώνεται ούτε στο αρχαιοβοτανικό υλικό των μινωικών οικισμών. Επικροτήθηκε, επίσης, η δημοσίευση της φακοειδούς σφραγίδας σε lapis lacedaemonius με το Sissi Genius από την D. Wolf στο Hesperia. Η συνεργατική δουλειά της Α. Ναυπλιώτη με τους Α. Schmitt, I. Crevecoeur & J. Driessen για την ανάλυση ισοτόπων δημοσιεύτηκε στο Journal of Archaeological Science: Reports και μια δημοσίευση των Α. Sarris & J. Driessen πάνω στα αποτελέσματα της γεωφυσικής εξερεύνησης στο Σίσι δημοσιεύθηκε στο Journal of Field Archaeology. Τέλος, μια δημοσίευση για τη λειτουργία του Κτιρίου με Κεντρική Αυλή του Σισίου από τον J. Driessen συμπεριλήφθηκε στο Antiquity.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Όπως και προηγουμένως, ευχαριστίες οφείλονται στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού Ελλάδος και τοπικά στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Λασιθίου (ΕΦΑΛΑΣ) και ειδικότερα στις κυρίες Χ. Σοφιανού, Β. Ζωγραφάκη & Κ. Ζερβάκη. Η κ. Κ. Κοκολάκη εκπροσώπησε τον ΕΦΑΛΑΣ επί τόπου κατά τη διάρκεια της αποστολής του 2022, ενώ μετά την αποχώρηση του Δρ. Π. Ιωσήφ μας βοήθησε σημαντικά η Δρ. Τ. Καλαντζοπούλου, υποδιευθύντρια της EBSA, η οποία μπορούσε επίσης να υπολογίζει στη βοήθεια των κ. Παπαδάκη και κ. Νατσούλη. Η οικονομική βοήθεια για την αποστολή του 2022 προήλθε, όπως και προηγουμένως, από το Ινστιτούτο Αιγαιακής Προϊστορίας, το FNRS, την EBSA, το ARC TALOS, καθώς και από ιδιώτες χορηγούς, μεταξύ των οποίων ο κ. H. Davis, ο κ. J.-M. Van Der Hoeven, ο κ. R. Vandeneynde και η κ. H. Long.

ΔΩΡΕΕΣ

χρησιμοποιούμε την οικονομική σας υποστήριξη περισσότερο από ποτέ

Το κόστος λειτουργίας του έργου - το ενοίκιο των αποθηκευτικών χώρων με συναγερμό και ασφάλιση - είναι σημαντικό, εξίσου, όμως, κοστίζουν η συντήρηση και η ενοποίηση, η σχεδίαση και η μελέτη.

Κάθε βοήθεια είναι ευπρόσδεκτη, κατά προτίμηση μέσω του διαδικτυακού φόρουμ του UCLouvain

<https://getinvolved.uclouvain.be/sissi/~mon-don>
το οποίο παρέχει επίσης δηλώσεις φορολογικής απαλλαγής.

Οι ενεργήτες με έδρα τις ΗΠΑ μπορούν να στείλουν επιταγή στο Ίδρυμα King Baudouin Foundation μέσω

<https://kbfus.networkforgood.com/projects/13729-u-kbfus-funds-universit-catholique-de-louvain-uclouvain-be>

Περισσότερες πληροφορίες: sarpedon.be/donate

